

ОСНОВИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ

Стандартизація в умовах ринкової економіки, розвитку міжнародної торгівлі і споріднених з нею видів діяльності, науково технічного прогресу є унікальною сферою суспільної діяльності. Вона синтезує в собі наукові, технічні, господарські, економічні, юридичні, естетичні і політичні аспекти.

В усіх промислово розвинених країнах підвищення рівня виробництва, поліпшення якості продукції і зростання життєвого рівня населення тісно пов'язані з широким використанням стандартизації.

Стандарти - нормативна база управління якістю продукції

Об'єктивні закони розвитку суспільства, його промисловості, техніки не можуть існувати без законодавства та нормативних документів, які:

- з одного боку - регламентують правила і процедури виробництва, методи виготовлення та контролю продукції;
- з другого - гарантують безпеку життя, здоров'я і майна людей та навколишнього середовища.

Стандартизація якраз і виконує ці функції. Існує хибна думка про те, що стандартна продукція є **синонімом**:

- низької якості;
- одноманітної, позбавленої смаку продукції.

Але сама природа дає нам приклади геніальної стандартизації: вся фантастична різноманітність живих істот на Землі, які мають різну форму, забарвлення, способи поведінки, побудована лише з 22 «стандартних деталей» - амінокислот.

Стандартизація - діяльність з метою досягнення оптимального ступеня упорядкування в певній галузі шляхом розроблення положень для загального і багаторазового використання щодо реально існуючих чи можливих завдань.

Стандартизація в техніці є своєрідним відображенням об'єктивних законів еволюції технічних засобів і матеріалів. Вона не є вольовим актом,

який нав'язується технічному прогресу ззовні, впливає як неминучий наслідок відбору засобів, методів і матеріалів, що забезпечують високу якість продукції на даному рівні розвитку науки та техніки.

З роками з'являються нові методи виробництва і матеріали, що призводять до заміни старих стандартів новими. В цьому безперервному процесі головна мета полягає в тому, щоб на будь-якому етапі економічного розвитку суспільства створювати якісні вироби при масовому їх виготовленні.

Таким чином об'єктивні закони розвитку техніки і промисловості неминуче ведуть до стандартизації. Остання є запорукою найвищої якості продукції, що може бути досягнута на даному історичному етапі.

Завдяки стандартизації суспільство має можливість свідомо керувати своєю економічною і технічною політикою, домагаючись випуску виробів високої якості.

Предмет, метод, об'єкт і мета стандартизації

Предмет стандартизації - технічне законодавство та нормативні документи регламентації процесів, методів, способів, правил життєдіяльності людини.

Методи стандартизації - оптимізація та моделювання.

Об'єкти стандартизації - предмети (продукція, процес, послуга), які підлягають стандартизації. Об'єктами стандартизації є:

- об'єкти організаційно-методичні та загальнотехнічні, в тому числі:
  - організація проведення робіт з стандартизації;
  - термінологічні системи різних галузей знань та діяльності;
  - класифікація та керування техніко-економічної та соціальної інформації;
  - системи і методи забезпечення якості та контролю якості (вимірювань, аналізу), методи випробувань;

- метрологічне забезпечення (метрологічні норми, правила, вимоги, організація робіт);
- вимоги техніки безпеки, гігієни праці, ергономіки, технічної естетики;
- системи величин та одиниць;
- типорозмірні ряди і типові конструкції виробів загального машино-будівного застосування (підшипники, кріплення, інструменти, деталі тощо);
- інформаційні технології, включаючи програмні та технічні засоби інформаційних систем загального призначення;
- достовірні довідкові дані про властивості речовин та матеріалів;
  - продукція міжгалузевого призначення та широкого вжитку;
  - складові елементи народногосподарських об'єктів державного значення, в т.ч. банківсько-фінансова система, транспорт, зв'язок, енергосистема, охорона навколишнього природного середовища, вимоги до використання природних ресурсів, оборона країни тощо;
  - об'єкти державних соціально-економічних та державних науково-технічних програм.

Мета стандартизації. Основною метою є:

- реалізація єдиної технічної політики у сфері стандартизації, метрології та сертифікації;
- захист інтересів споживачів і держави з питань безпеки продукції, процесів, послуг для життя, здоров'я та майна громадян, охорони навколишнього середовища;
- забезпечення взаємозамінності та сумісності продукції, її уніфікації;
- забезпечення якості продукції, виходячи з досягнень науки і техніки, потреб населення і народного господарства;

- раціональне використання всіх видів ресурсів, підвищення техніко-економічних показників виробництва;
- безпека народногосподарських об'єктів з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій;
- створення нормативної бази функціонування системи стандартизації, управління якістю та сертифікації продукції, проведення державної політики у сфері ресурсозаощадження, розроблення та виконання державних і міждержавних соціально- економічних і науково-технічних програм;
- усунення технічних та термінологічних перешкод для створення конкурентоздатної продукції та її виходу на світовий ринок;
- впровадження і використання сучасних виробничих та інформаційних технологій;
- сприяння забезпеченню обороноздатності та мобілізації (при потребі) країни.

Основні принципи стандартизації.

Основними принципами стандартизації є:

- врахування рівня розвитку науки і техніки, екологічних вимог, економічної доцільності і ефективності технологічних процесів для виробника, вигоди та безпеки для споживача і держави в цілому;
- гармонізація нормативних документів з стандартизації з міжнародними, регіональними і національними стандартами інших країн;
- забезпечення відповідності вимог нормативних документів актам законодавства; участь у розробленні нормативних документів усіх зацікавлених сторін (розробник, виробник, споживач);
- взаємозв'язок і узгодженість нормативних документів усіх рівнів;

- придатність нормативних документів для сертифікації і продукції;
- відкритість інформації про чинні стандарти і програми робіт з стандартизації з урахуванням вимог чинного законодавства;
- відповідність комплексів (систем) стандартів складу та взаємозв'язкам об'єктів стандартизації для певної галузі, раціональність, несуперечність та обґрунтованість вимог стандартів, можливість їх перевірки;
- застосування інформаційних систем і технологій у галузі стандартизації.

Види стандартизації і стандартів

Види стандартизації. Відповідно до специфіки стандартизації та змісту вимог, стандартизацію поділяють на такі види (рис. 1).

Рис. 1. Схема видів стандартизації.

Міжнародна стандартизація - стандартизація, участь в якій є відкритою для відповідних органів всіх країн.

Регіональна стандартизація - стандартизація, участь в якій є відкритою для відповідних органів країн лише одного географічного або економічного регіону.

Національна стандартизація - стандартизація, яка проводиться на рівні однієї конкретної держави.

Галузева стандартизація - стандартизація, яка проводиться на рівні однієї конкретної галузі виробництва.

Галузь стандартизації - сукупність взаємопов'язаних об'єктів стандартизації.

Комплексна стандартизація - це стандартизація, при якій здійснюється цілеспрямоване і планомірне встановлення і використання системи взаємопов'язаних вимог як до самого об'єкту комплексної стандартизації в цілому, так і його основних елементів з метою оптимального вирішення конкретної проблеми. Основним методом, за допомогою якого здійснюється системний підхід до робіт з комплексної стандартизації, є розробка програм стандартизації.

Програма комплексної стандартизації - це плановий документ, що містить перелік взаємопов'язаних робіт, терміни їх виконання і склад виконавців.

Випереджувальна стандартизація - це стандартизація, при якій встановлюються підвищені відносно вже досягнутих на практиці норм і вимог до об'єктів стандартизації, які, згідно прогнозів, будуть оптимальними в майбутньому.

Не слід змішувати поняття стандартизації і стандарту. Якщо стандартизація - це діяльність, то стандарт - це нормативний документ.

Стандарт - нормативний документ, розроблений, як правило, на засадах відсутності протиріч з істотних питань з боку більшості зацікавлених сторін і затверджений визнаним органом, в якому встановлені для загального та багаторазового використання правила, вимоги, загальні

принципи чи характеристики, що стосуються різних видів діяльності або їх результатів для досягнення оптимального ступеня упорядкування в певній галузі.

Види стандартів. Відповідно до специфіки об'єкта стандартизації, складу та змісту вимог, встановлених для нього, для різних категорій нормативних документів з стандартизації розробляють стандарти таких видів (рис. 2).

Рис. 2. Схема видів стандартів.

Основоположні стандарти встановлюють:

- організаційно-методичні та загальнотехнічні положення для визначеної галузі стандартизації;
- терміни та визначення;
- загальнотехнічні вимоги та правила;
- норми, що забезпечують впорядкованість, сумісність, взаємозв'язок та взаємопогодженість різних видів технічної та виробничої

діяльності під час розроблення-виготовлення, транспортування та утилізації продукції;

- норми, що забезпечують охорону навколишнього природного середовища.

Стандарти на термін та визначення всіх категорій, крім державних, до їх затвердження підлягають погодженню з Держстандартом України, а в галузі будівництва - з Мінбудархітектури України.

Стандарти на продукцію, послуги встановлюють вимоги до груп однорідної або конкретної продукції, послуги, які забезпечують її відповідність своєму призначенню.

Стандарти на процеси встановлюють основні вимоги до послідовності та методів (засобів, режимів, норм) виконання різних робіт (операцій) у процесах, що використовуються у різних видах діяльності та забезпечують відповідність процесу його призначення.

Стандарти на методи контролю (випробувань, вимірювань, аналізу) встановлюють послідовність робіт, операцій, способи (правила, режими, норми) і технічні засоби їх виконання для різних видів та об'єктів контролю продукції, процесів, послуг.

Міжнародний стандарт - стандарт, прийнятий міжнародною організацією з стандартизації.

Регіональний стандарт - стандарт, прийнятий регіональною міжнародною організацією з стандартизації.

Міждержавний стандарт - стандарт, прийнятий країнами, що приєдналися до Угоди про проведення погодженої політики в галузі стандартизації, метрології і сертифікації і який застосовується ними безпосередньо.

Національний стандарт - стандарт, прийнятий національним органом з стандартизації однієї держави.

Галузевий стандарт - стандарт, прийнятий галузевим органом з стандартизації на рівні однієї конкретної галузі виробництва.

Стандарти підприємства - стандарти, прийняті службою стандартизації конкретного підприємства, організації, об'єднання, установи для цих об'єктів.